

ССРИ ЭДМЛӨР АКАДЕМИЯСЫ—АЗƏРБАЙҶАН
ФИДИАЛЫ

ЭЛМИ ПРОПАГАНДА ШӨБӨ И

ДƏДƏ ГОРГУД

(ДАСТАВДАН ПАРЧАЛАР)

ЭЛАӘФ НӨШРИЙЯТЫ
БАКИ—1943

ССРИ ЭЛМЛЭР АКАДЕМИЯСЫ—АЗЭРБАЙЧАН ФИЛИАЛЫ
ЭЛМИ ПРОПАГАНДА ШӨБӘСИ

1943

894.362-13

280

D-42

Дәдә Горгуд

(ДАСТАНДАН ПАРЧАЛАР)

М. Ф. АХУНДОВ адына
Азәрбайчан Республикасы
Үмуми К.табханасы
Инв. № 26890 ✓

М. Ф. Ахундов адына
Азәрбайчан Республикасы
Үмуми Китабханасы

ЭААзФ НӘШРИЯТЫ
БАКИ—1943

65427
1777
17845
11872

БӘКИЛ ОҒЛУ ИМРАНЫН НАҒЫЛЫ

Хан оғлу хан Баяндур ериндән дурмушду. Ағ чардаглы эвини тикдирмиш, ала сейваныны көй үзүнә дикәлтмишди. Мин ердә ипәк халчалар дөшәнмишди. Ич уғуз, чөл уғуз бәйләри башына йығылмышды.

Бу дәмдә дүшмәндән хәрәч кәлди. Бир ат, бир йй, бир дә бир чомаг кәтирдиләр. Баяндур хан кәтирилмиш шейләрә бахыб чох гәмкин олду. Әрәнләр әрәни, озанлар озаны Дәдә Горгуд да бурада иди. Дүшмәндән хәрәч кәлмишди дейин шадлыг чалырды. Баяндур ханы гәмкин көрүб:

— Мәним ханым, нийә фикирдәсэн?—деди.
Хан чаваб верди:

— Нечә фикирли олмуяум? Гәр ил пулкәлирди, гызыл кәлирди, икидләрә, бәйләрә верирдим, хатирләри хош олурду. Инди буну кимә верим ки, хатири хош олсун?

Дәдә Горгуд:

— Мәним ханым, бунларын һәр үчүнү бир икидә верәйин, уғуз элине гараул олсун, сәрһәдләримизи көзләсин,—деди.

Хан Баяндур:

— Кимә верәйин?—дейибән сағына, солуна

Тәртиб эдәни М. Тәһмасиб
Редактору Мир Чәләл

Чапа имзаланмыш 8|X 1943 ил. Чап листа 7/8. Учот нәшрийят
листи 1. Бир чап листиндә кетмиш мәтбәә нуруфаты 41664.
ФГ09147. Сифариш 3336. Тиражы 10.000.

Халг Ерки Сәнае Комиссарнаты, Азполиграфтрестин „Гызыл
Шәрг“ мәтбәәси, Баки, Пионер күч., 80.

бахды. Кимсә динмәди. Бәкил адлы бир икид вар иди. Хан она бахды:

— Бәкил, сән нә дейирсән?—деди.

Бәкил разы олду; галхды, ер өпдү, Дәдәм Горгуд һүммәт гылынчын онун белинә бағлады. Бәкил чомағы чийнинә гойду, яйы чийнинә кечирди, шаһбаз айғырыны чәкдирди, минди. Достуну дүшмәниндән айырды. Эвини көтүрдү, уғуздан көчдү. Бәрдәйә, Кәнчәйә варыб вәтән тутду. Кафир дүшмән сәрһәддинә варыб говду. Гарауллуг эләди. Яд, дүшмән сәрһәдди кечсә башыны кәсиб уғуза армаған көндәрирди.

Бәкил илдә бир кәрә Баяндур ханын диванына варарды. Енә дә күнләрдә бир күн Баяндур хандан адам кәлди,—хан, кәлсин дейир—деди.

Бәкил кәлди, хана пешкәшләр кәтирди. Онун элиндән өпдү. Хан да Бәкили яхшы тонаглады. Яхшы ат, яхшы палтар, боллу хәрчлик верди. Үч күн тамам ону ағырлады*, эзизләди.

—Бәйләр, бир үч күн дә Бакили ов, шикар эти илә тонаглайын—деди.

Шикара һазырлашдылар. Ов һазырлығы оlanda кимиси атыны өйәр, кимиси гылынчыны өйәр, кимиси дә ох атмағыны өйәрди. Амма уғуз гәһрәманларынын багчысы Салур Га-

* Ағырламаг—һөрмәт эләмәк.

зан нә атыны өйдү, нә өзүнү өйдү. Анчаг бәйләрин һүнәриндән, икидлийиндән данышды.

Уғузун үч йүз алтмыш алп* икиди ова чыхса, ганлы кейик** үзәринә ериш эләсә, Бәкил нә яй гурарды, нә ох атарды. Яйыны һаман чынағындан чыхарарды. Кейикин, буғанын бойнуна атар, чәкиб даяндырарды. Көж олса боғазлар, башыны кәсәр, арыг олса танынсын дейә, гулағыны дәлиб бурахарды. Әкәр, бәйләр кейик овласа, гулағы дәлик олса—Бәкилиндир—дейиб она көндәрәрләрди. Салур Газан Бәкилин бу икидлийинә бахыб-бахыб сорушду:

— Нә дейирсиниз, а бәйләр, бу һүнәр атындырмы, йохса әриндирми?

— Хан, әриндир,—дедиләр.

Хан деди:

— Йох, ат ишләмәсә, әр өйүнмәз. Бу һүнәр атындыр.

Бу сөз Бәкилә хош кәлмәди. Үзүнү хана дөндәриб деди:

— Алплар, икидләр ичиндә бизи гушғуну-муздан*** палчыға батырдын.

Баяндур ханын бәхшишини өнүнә төкдү, күсдү, дивандан чыхды. Атыны чәкдиләр, минди, алакөзлү икидләрини алыб эвинә дөн-

* Алп—икид, гәһрәман.

** Кейик—даг кечиси

*** Бурада кәмәр мәнәсындадыр

дү. Огланчыглары табагына чыхды, көрүшмәди; ағ үзлү гадыны кәлди, данышмады.

Гадын ону белә көрмүш, сөйләмиш, көрөк нә сөйләмиш:

Гызыл тахтымьн йийәси, бәйим, икид!

Көз ачубан көрдүйүм,

Көнүл вериб севдийим,

Галхубан ериндән дуруб кәлдин;

Ала көзлү икидләри янына алдын;

Ири гобулу* ала дагдан кечәйнән ашдын;

Ахынтылы, көрклү** судан кечәйнән кечдин;

Ағ алынлы Баяндур ханын диванына кечәйнән вардын;

Бәйләрлә един, ичдин;

Гохум илә дост илә көрүшдүн, данышдын;

Йохса гәриб башын говғадамы галды?

Йохса савашдынмы?

Һаны, мәним ханым,

Алтында яхшы атын йох?

Әйниндә гызыл дүймәли палтарын йох?

Ала көзлү бәйләринлә данышмырсан,

Онлары охшамырсан;

Һалын нийә беләдир?

Бурада Бәкил чаваб вермиш, көрәйин нә чаваб вермиш:

Галхубан еримдән дуруб кәлдим;

Гара яллы газлыг атымы яхшыча миндим;

Ири гобулу ала дагдан кечәйнән аштым;

* Гобу—балача ахар чай.

** Көрклү—мубарәк, мүгәддәс, көзәл.

Ахынтылы, көрклү сую кечәйнән дәлиб кечдим;

Ағ алынлы Баяндур ханын диванына чапар етдим.

Ала көзлү бәйләрлә едим, ичдим;

Гохумла достла көрүшдүм, данышдым;

Ханымызын нәзәрини биздән дөнмүш көрдүм.

Әлими-күнүмү көчүрүн;

Дүшмән тәрәфә кечәчәйәм.

Дүшмәнлә бирләшәчәйәм..

Уғуза үсян этдим, бәлли билин!

Гадын деди:

— Икидим, бәй икидим! Хан—танрынын көлкәсидир. Өз ханына хәянәт эдәнин иши раст кәлмәз. Көнүлдәки пасы шәраб ачар. Мәним ханым, мәним икидим, сән кедәли көндәлән ятан ала дагларын овланмамышдыр. Ова чых, шикара чых, көнлүн ачылсын.

Бәкил көрдү гадынын сөзләри ағыла батандыр. Газлыг атын чәкдирди, минди, ова чыхды.

Дагда ов овлайыб кәзәркән өнүнә бир яралы кейик чыхды. Бәкил ат салды, кейикни ардына дүшдү. Архадан чатыб яйынын киришини онун бойнуна кечирди. Кейик ачымышды. Өзүнү бир уча ердән атды. Бәкил атын чиловуну йығышдыра билмәди, башыны сахлая билмәди, кейиклә бирликдә гаядан учду, сағгычыны сындырды. Галхды, гафтанынын алтындан гычыны бәрк-бәрк сарыды, атыны

гутду, минди. Атын бойнуна сарылыб, овчулардан айры, ордусу учуна кэлди.

Оғланчығы* Имран баһадир бабасына гаршы кэлди. Ону бәнзи саралмыш, дүлбәнди** боғазына кечмиш көрдү.

Оғлан бурада сөйләмиш, көрөк нә сөйләмиш:

Галхыбан ериндән дуруб кәлдин;

Гара яллы газлыг атыны бүтүн миндин;

Көндөлән ятан ала дағлар этәйиндә ова вардын;

Гара донлу кафирләрәми оғрадын?

Алакөзлү икидләриними гырдырдын?

Ағыз-дилдән бир нечә кәлмә хәбәр мәнә.

Гара башым*** гурбан олсун, ағам сәнә!

Бәкил бурада оғлуна сөйләмиш:

Оғул, оғул, ай оғул!

Галхыбан еримдән дуруб кәлдим.

Гара дағлара овая чыхдым,

Гара донлу кафирләрә оғрамадым;

Алакөзлү икидләрим гырдырмадым,

Сағдыр, әсәндир икидләрим.

Оғул, кәдәрләнмә, үч күндүр хошлуғум йохдур, кефим йохдур. Оғул, ат үзәриндән мәни дөшәймә чыхар.

Аслан әнийи**** енә асландыр. Атасыны ат үзәриндән гармалайыб көтүрдү, дөшәйинә кә-

* Оғлу

** Дүлбәнд—сарыг

*** Гара башым—бәдбахт башым, дәрди башым.

**** Аслан әнийи—Аслан баласы

тирди, чүббәсини үзәринә салды, гапысыны өртдү.

Бу яндан Бәкилин икидләри көрдүләр ки, ов позулмуш, Бәкил кетмиш, һәр кәс әвли-эвинә кетди.

Бәкил беш күн олду, дивана чыхмады. Гылынчын сындығыны да кимсәйә демәди, Бир кечә дөшәйиндә ятмыш икән гаты-гаты инләди, аһ-зар әләди. Гадыны деди:

— Мәним бәй икидим, галабалыг дүшмән кәлсә иди гайытмаздын; будуна ала ох тохунса иди әйилмәздин. Киши өз гойнунда ятан һалалына, гадынына сиррини демәзми? Нәдир бу һалын, де мәнә. Гара башым гурбан олсун бәйим сәнә!

Бәкил деди:

— Гадыным, атдан йыхылдым, гычым сынды.

Арвад әлин-әлинә чалды, әһвалаты гара-баша сөйләди. Гарабаш чыхыб гапычыя деди. Огуз ики дишин арасындан чыхан сирр бүтүн әтрафа яйылды:

— Бәкил атдан йыхылыб, гычы сыныб! ..

Демә бурада дүшмәнин часусу вармыш. Бу хәбәри эшидиб варды, дүшмән падшаһы Тәкура хәбәр верди.

Тәкур деди:

— Галхыбан ериниздән тез дурун! Яган ердә Бәкили тутун. Ағ әлләрини биләйиндән бағлайын. Гафилличә башыны кәсин. Алча ганыны ер үзүнә төкүн. Әлини, күнүнү чапын; гызын, кәлинин әсир әләйин кәтирин!

Демә Бәкилин дә дүшмән тәрәфиндә адамы вар имиш. Бәкилә хәбәр көндәрди: «Башыныза чарә эләйин, үстүнүзә яғы кәлир!»—деди.

Бәкил юхары бахды:

— Көй ираг, ер гаты—деди.

Оғланчығын янына чағырыб сөйләмиш, көрәк нә сөйләмиш:

Оғул, оғул, ай оғул!

Гаранлыча көзләрин айдыны оғул*

Күчлү белим гүввәти оғул!

Ахыр көр нәләр олду,

Нәләр гопду мәним башыма?

Галхыбан, оғул, еримдән дуруб кәлдим;

Бойну сынмыш ал айғыры тутуб миндим;

Ов овлайыб, туш гушлайыб кәзәркән,

Бүдрәди, сүрүшдү мәни ерә чалды;

Сағ гычым сынды.

Мәним гара башыма нәләр кәлди...

Гара-гара дағлардан хәбәр ашмыш,

Ганлы-ганлы сулардан хәбәр кечмиш,

Дәмир тапы Дәрбәнддән хәбәр вармыш,

Алача атлы Шәклү-Мәлик бизи пусмуш,

Ятдығы ердә бәй Бәкили тутун!—демиш;

Биләйиндән ағ әлләрини бағлайын!—демиш;

Дүшмәндә гисас гоймайын, ордусуну чапын,—демиш;

Ағча үзлү гызыны, кәлинини әсир эләйин,—демиш.

* Көзләrimi ишыгландыран—көзүмүн ишығы

Галхубан оғул, ериндән дуржинән,

Гара яллы газлыг атыны минкинән!

Көндәлән ятан гара дағы кечәйинән ашжинән.

Ағ алынлы Баяндур ханын диванына кечәйинән варжинән.

Ағыз дилдән Баяндура хәбәр вержинән.

Бәйләрбәйи Салур Газанын әлини өпкинән.

Атам хәстә, йорған дөшәкдәдир, де.

Әлбәтдә, әлбәтдә өзүн мәнә етирсин, де.

Кәлмәз олса мәмләкәт хәраб олачаг,

Гызымыз, кәлинимиз әсир кедәчәк, де.

Бурада оғлан атасына сөйләмиш, көрәк нә сөйләмиш:

Нә дейирсән ата, нә данышырсан?

Бағрымы, үрәйими нә яндырырсан?

Галхыбан еримдән мән чох дурмушам;

Гара яллы газлыг атымы мән чох минмишәм.

Ири гобулу ала дағы ашмыячағам;

Ағ алынлы Баяндур ханын диванына вар-маячағам.

Мән Салур Газанын әлини өпмәйәчәйәм.

Алтындаки ал чайғыры мәнә вержинән,

Ган тәрләйинчә чапдырым сәнин үчүн.

Әйнинин дәмир донуну мәнә вержинән,

Ени яха сөкдүрум сәнин үчүн.

Гара полад үз гылынчыны мәнә вержинән,

Гафилличә башлар кәсим сәнин үчүн.

Ағганадлы өткүн охуну мәнә вержинән,

Әрдән әрә кечирим сәнин үчүн.

Алакөзлү үч йүз икидини мәнә вержинән.

Вәтән йолунда, әл йолунда вурүшүм сәнин
үчүн.

Бәкил оғлуна деди:

Дилинә, ағзына гурбан олум, оғул!..

Кет, мәним кечмиш гәһрәман күнләрим
Унудулмасын, оғул!

— Әдә, мәним кейимими кәтирин, оғлум
кейсин! Ал айғырымы кәтириң, оғлум минсиң!
Әл үркмәдән оғлум мейдана кирсиң!

Оғланы кейиндирдиләр. Атасы илә, анасы
илә көрүшдү, оңларын әлләриндән өпдү, үч
йүз икиди янына алыб мейдана варды.

Гырмызы айғыр һаңчан ки, яғы гохусу алса
иди, аягларыны ерә дөйәрди, тозу жөйә гал-
дырарды.

Кафирләр тоз жөрдүләр.

— Бу ат Бәкилиндир, биз гачырыг,—де-
диләр.

Тәкүр деди:

— Һәлә гачмайын, көрәк. Әкәр доғрудан
да Бәкил олса, мән өзүм сиздән габаг гача-
чағам.

Көзчү бахды, көрдү ат Бәкилиндир, амма
үстүндәки Бәкил дейил, гуш кими бир оғлан-
дыр. Кәлиб Тәкүра хәбәр верди:

— Ат да яраг да Бәкилиндир. Амма кәлән
Бәкил өзү дейил, бир чаван оғландыр.

Тәкүр деди:

— Йүз адам сечилсин, курулту, патылты

салсын, ону горхутсун. Чаван оғлан гуш үрәк-
ли олар, мейданы гоюб гачачаг.

Йүз кафир сечилиб оғланын үстүнә кәл-
ди. Оғлана кафир сөйләди, көрәк нә сөйләди:

Оғлан, оғлан, ай оғлан, ай һарамзада оғлан!

Алтындаки тырмызы айғыры арыг оғлан,

Гара полад үз гылынчы көдәк оғлан,

Әлиндәки сүнкүсү сыныг оғлан,

Ағ тозлу яйы тырыг оғлан,

Белиндәки дохсан оху сейрәк оғлан,

Янындаки йолдашлары чыплаг оғлан,

Гара-гыйма көзләри чөнкәлмиш оғлан!

Шәклү Мәлик сәни гаты пусду, мейдандаки
бу оғланы тутун, биләйиндән ағ әлләрини
бағлайын, гафилличә башыны кәсин, алча га-
ныны ер үзүнә төкүн!—деди.

Ағсаггаллы бабан варса, ағлатма, ағбир-
чәкли анан варса, сызлатма!

Ялныз икид алп олмаз,

Йошан диби бәрк олмаз.

Әчәлин чатмасын, языгсан, дән кет бурадан!

Оғлан бурада сөйләмиш, көрәк, нә сөйлә-
миш:

Һәрзә-мәрзә сөйләмә, итим кафир!

Алтымдаки ал айғырым нә бәйәнмәзсән?

Бир бах, сәни көрдү ойнар.

Әйнимдәки дәмир донум чийними гысыр.

Гара полад үз гылынчым гыныны доғрар.

Охум дүшмән гәлби араp.

Янымдаки икидләрим дөйүш истәр.

Алп эри, икиди горхутмаг айыбдыр.

Бэри кэл, савашаг, азғын кафир!

Тэкүр деди:

— Барын, сорун, көрүн оғлан бэйин нэйидир.

Кафир кэлиб оғлана сөйлэди, көрөк нө сөйлэди:

Алтындаки ағ айғыры билирик,

Бэкилиндир. Өзү һаны?

Гара полад үз гылынчын

Бэкилиндир. Өзү һаны?

Эйиндэки дэмир донун

Бэкилиндир. Өзү һаны?

Янындаки икидлэрин

Бэкилиндир. Өзү һаны?

Экэр Бэкил бурда олсайды кечэйэ тэжин вүрушардыг. Ағча тозлу гаты яйла даргышардыг. Ағ ганадлы өткүн юхла атышардыг. Сэн Бэкилин, нэйисэн, оғлан, кэл, де бизэ.

Бэкил оғлу бурада сөйлэмиш:

— Ахмаг кафир, сэн мэни танымамысан. Бу кечэ ағ алынлы Баяндур ханын бэйлэр бэйи Салур Газан, гардашы Гаракүнэ илэ бизэ кэлди. Дөнэбилмэз Дүлөквуран, Дөзэн оғлу Алп Рүстэм бизэ кэлди. Икидлэр икиди боз атлы Бейрэк бизэ кэлди. Атамла эвдэ отурмуш ейиб ичирләрди. Сэнин давая кэлдийини хэбэр вердилэр. Алтымдаки ал айғыра атам Бэкил мэни миндирди. Гара полад үз гылынчын атам Бэкил мэнэ верди. Янындаки үч йүз

икидин мэнэ йолдашлыға гошду. Мэн Бэкилин оғлуям, бэри кэл дөйүшөк,—деди.

Кафир Тэкүр, гатлан инди мэн сэнэ көстәрим!—дейибән, алтыпәрли күрзүнү элинэ алды, оғланын үзәринэ сүрдү. Оғлан галханыны күрзэ гаршы тутду. Юхарыдан ашаға кафир оғланы бәрк вурду. Галхан парча-парча олду. Оғлан күрзүн алтындан тулланыб чыхды, гылынч чэкди. Тэкүрүн үзәринэ сүрдү. Гылынчлар парчаланды; енэ бир шей олмады. Оғлан олан күчүнү топлады, кафири көтүрдү, ерә вурду. Бурнундан ган дүдүк кими шорлады. Сычрайыб шаһин кими кафирин боғазыны элэ алды. Галан кафирләр белә көрүб мейданы атыб гачдылар. Оғлан бабасына муштуллуғчу көндәрди, дүшмэни говдум деди.

Ағсаггаллы бабасы гаршы кэлди. Оғлунун бойнуну гучаглады, дөнүб эвләринэ кэлдилэр. Гаршыятан Гара дағда оғлана яйлаг верди. Йүкрөк атдан товла верди. Ағча үзлү оғлуна шүлән* үчүн боллу гоюн верди. Алакөзлү оғлуна дуваглы кэлин алды.

Оғлан пешкөшләр көтүрдү, армағанлар көтүрдү. Баяндур ханын диванына варды, элини өлдү. Хан, Газан оғлу Урузун сағ янында она ер көстәрди.

Дәдәм Горгуд кэлиб шадлыг чалды. Бу уғузнамэни дүздү, гошду. Бэкил оғлу Имранын олсун,—деди.

* Шүлән— гонаглыг

САЛУР ГАЗАНЫН ДУСТАГ ОЛМАСЫ

Трабзон ханы уғузларын бәйләр бәйиси лан Газан хана бир шаһин көндәрмишди. Бир кечә емәк заманы хан Газан шаһинчийә деди:

— Шаһинчи, сабаһ әркән шаһини көтүр, ова кедәк!

Сүбһ тездән шаһинчи шаһини көтүрдү. Газан хан да өз яхын адамларыны алды. агла-рыны миниб ова чыхдылар. Дағ ашдылар, дәрә кечдиләр, кәлиб бир ерә чыхдылар. Бахдылар ки, бурада көй чәмәнликдә бир сүрү газ вар. Газан хан шаһини бурахды. Амма шаһин газлара тәрәф кетмәди, учуб бирбаш узагдак. Томатын галасына тәрәф кетди. Газан бу ишдән чох гәмкин олду. Атыны сүрүб шаһинин далына дүшдү. Ат сүрдүләр, йол йордулар, кәлиб дүшман әлләринә чатдылар. Бахдылар ки, узагдан бир гала көрүнүр. Газан хан йолдашларына деди:

— Кәлин бурада дүшүб бир аз динчимизи алаг, сонра кедәк.

Атдан дүшүб отурдулар. Газан хан йорулмушду. Элә отурчаг ону юху тутду. О заман уғуз бәйләри ятанда едди күн, едди кечә ятардылар. Башларына һәр нә кәлсә бу юху-

дан кәләрди. Одур ки, бунун адына кичик өлүм дейәрдиләр. Газан хан ятды.

Сән демә о күн Томатын галасынын ханы да ова чыхмышмыш. Онун часусу Газан ханкили көрүб хәбәр апарды. Дүшман ханы бу ишә чох севинди. Ордусуну көтүрүб һүчүм әләди. Газан ханын адамлары нә гәдәр чалышдыларса өз ханларыны юхудан ояда билмәдиләр. Ахырда гылынчларыны чәкиб давая башладылар. Чох дөйүшдүләр, чох вурушдулар, дүшман чох, онлар аз, ахырда һамысы мәнһид олдулар. Газан ханы ятмыш ердә тутдулар. Әлини аяғыны мөһкәм-мөһкәм бағлайыб бир арабая йүкләдиләр. Көтүрүб өз галаларына тәрәф йола дүшдүләр. Газан хан әсир кетди. Бу ишдән уғузларын хәбәри йох иди.

Галая аз галмыш Газан хан арабанын сәринә оянды. Бир дәфә көрнәшди. Бахды ки, дейәсән әлләри-аяглары бағлыды. Бир дә күч верди, ипләрин һамысыны гырды. Дуруб арабанын ичәрисиндә отурду. Әтрафына бахыб учадан күлдү. Сорушдулар:

— Газан хан, нәйә күлүрсән? Сән бизим элимиздә әсирсән. Әсир дә күләрми?

Газан хан әлини-әлине вуруб бир дә учадан күлдү, деди:

— Эрә*, кафирләр, мән әлә билдим ки, бу араба мәним бешийимдир. Сиз дә мәним даяларымсыныз. Мәнә кешик чәкирсиниз.

* Эрә, мәрә—әдә, әй демәкдир

Кафирләр Газан ханын эграфыны тутуб галая кәтирдиләр. Гала һәйәтинин ортасында бир дәрин гуо вар иди. Газан ханы о гуонун ичинә салыб арзына да бөйүк бир дәйирман дашы гойдулар. Газан хан бурада, гуода галсын, инди сәнә кимдән дейим, дүшман ханын арвадындан.

Дүшман ханын арвады бир күн өз-өзүнә фикирләшди ки, кедим бир бу Газан хана бахым. Буну ки, бу гәдәр ийид дейирләр, кедим-көрүм бир нечә адамдыр. Арвад дуруб гуонун башына кәлди. Дәйирман дашынын дөшийиндән чагырыб деди:

— Газан хан, кефин нечәдир. Ерин яхшыдырмы? Дүнянын үстү яхшыдыр, я алты! Де көрүм, орда нә ейирсән? Нә ичирсән? Нәйә минирсән?

Газан хан деди:

— Лап яхшыям. Кефим дә лап саздыр. Өлүләринизә әһсан верәндә әлләриндән пайларыны алыб ейирәм. Өзү дә өлүләринизин йоргаларыны тутуб минирәм, тәнбәлләрини дә едәйимә алырам.

Арвад башлады ялвармаға ки:

— Газан хан, сән оласан инандығын, едди яшында бир гызым өлүб, языгды, она минмә.

Газан хан деди:

— Балам өлүләринизин ичиндә ондан йорғасы йохдур. Элә һәмишә ону минирәм.

Арвад бир башына, бир дизинә вуруб деди:

— Сәнин әлиндән нә ер үстүндә дириләримиз гуртарыр, нә ер алтында өлүләримиз.

Буну деди, дуруб эвә гачды. Әрини тапыб деди:

— Сән оласан инандығын, о Газан ханы гуодан тез чыхарт. Өлүләримиз үчүн нә гәдәр әһсан веририксә һамысыны әлләриндән алыб ейир. Өзләрини дә тутуб минир. Онун әлиндән нә ер үстүндә диримиз галды, нә ер алтында өлүмүз. Инди дә башлайыб мәним о балача гызымы минмәйә. Ону тез орадан чыхарт ки, языг гызымын белини сындырар.

Дүшман ханы өз бәйләрини йығды. Деди:

— Кәлин Газан ханы гуодан чыхараг. Габагча анд ичсин ки, бир дә бизим үстүмүзә яғылыға кәлмәйәчәк. Сонра да бизи тәрифләсин, өз әлини писләсин. Ондан сонра бурахаг кетсин.

Бәйләр Газан ханы гуодан чыхарыб кәтирдиләр. Хан деди:

— Газан хан, анд ич ки, бундан сонра бизим үстүмүзә яғылыға кәлмәйәчәксән. Бир дә бизи өй, өз әлини пислә, сәни бурахаг, чых, кет!

Газан хан деди:

— Анд ичирәм ки, доғру йолу гоюб, әйри йолдан сизин үстүнүзә кәлмәрәм. Анчаг сизи тәрифләйиб өз әлими писләмәк үчүн кәрәк

бир адам кәтирәсиниз, мән ону минәм, сонра
пислэйәм. Йохса мән ерин үстүндә даяныб
өз әлими пислэйә билмәрәм. Торпаг мәнә тә-
ним олар.

Хан әмр эләди, кедиб кафирләрден бири-
сини кәтирдиләр. Газан хан кафирин башына
нохта вурду. Атылыб минди белинә. Ондан
сонра деди:

— Инди сазымы верин дейим:

Кәтириб сазы вердиләр. Газан хан деди,
көрәк нә деди:

Мин-мин яғы көрдүмсә өйүнүм демәдим,
Ийирми мин яғы көрдүмсә дөнүб бахмадым.
Әлли мин яғы көрдүмсә әл вермәдим.
Сәксән мин яғы көрдүмсә, сәксәнмәдим.
Дохсан мин яғы көрдүмсә, таным донмады,
Йүз мин яғы көрдүмсә, үзүм дөнмәди.
Үзү дөнмәз тылынчымы әлә алдым,
Вәтән әшгинә, әл әшгинә тылынч вурдум
Ағ мейданда чохлу-чохлу баш кәсдим,
Онда да әрәм, бәйәм дейиб өйүнмәдим.
Өйүнән кишиләри хош көрмәдим.
Әлинә дүшмүшкән әрә, кафир, өлдүр мәни!
Гара тылынчын сал бойнума, кәс башымы!
Тылынчындан яйынмарам, синмәрәм,
Өз әслимдән, өз көкүмдән дөнмәрәм.

Газан хан алды сөзүн о бири бәндини
деди:

— Йүксәк дағдан бөйүк дашлар гопуб кәлсә,
Дизләрини гаршы тутан Газанам мән.

Ийид-ийид гәһрәманлар вурушанда.
Гамчы вуруб тәк даянан Газанам мән.

Йүксәк дағы думан алса,
Яғыш яғса, долу яғса,
Бәләдчиләр йол янылса,
Шаһбаз атлар йолдан галса,
Бәләдчисиз йоллар тапан Газанам мән.
Едди башлы әждәһая раст кәлдим;
Һейбәтиндән сол көзүмү яш тутду.
Һей көзүм, намәрд көзүм, мүхәннәт көзүм,
Бир иланда нә вар ки, горхдун, дедим.
Онда дәхи әрәм, бәйәм дейиб өйүнмәдим,
Өйүнән бәйләри хош көрмәдим.

★

Ағчагала, Сүрмәлидә ат ойнатдым,
Атла душман әлинә чапғын япдым.
Ағһасар галасынын бүрчүн йыхдым.
Ағ пул кәтирдиләр алданмадым.
Тызыл, алтун кәтирдиләр алданмадым.
Алакөзлү гыз, кәлин кәтирдиләр алданмадым.
Юрдуну-ювасыны йыхдым, дағытдым,
Онда дәхи әрәм, бәйәм дейиб өйүнмәдим.
Өйүнән кишиләри хош көрмәдим.
Әлинә дүшмүшкән әрә кафир, өлдүр мәни!
Гара тылынчыны сал бойнума, кәс башымы!
Тылынчындан яйынмарам, синмәрәм,
Өз әслимдән өз көкүмдән дөнмәрәм.

Бурада Газан хан алды сөзүн о бири бән-
дини деди:

— Мәним нәслим ағ гапланлар әркәйинин
нәслидир.

Сизин ердә кейикләри овламаг үчүн яраныб.
Мәним нәслим ағ асланлар әркәйинин нәс-
лидир.

Сизин ердә илхылары говмаг үчүн яраныб..
Мәним нәслим тәрлан көзлү чалағанлар нәс-
лидир.

Көлләриндән өрдәйини учурмаг үчүн яраныб.
Аслан кими оғлум вардыр, пәләнк кими гар-
дашым,

Нә гәдәр ки, элим вардыр, әйилмәз мәним
башым.

Гылынчыннан яйымарам, синмәрәм,
Өз әслимдән, өз көкүмдән дөнмәрәм.

Мән Газанам, ахмаг душман!

Өз нәслими сөймәрәм.

Өз әлләрим дура-дура,

Душманлары өймәрәм.

Бунун үчүн өлдүрүрсән

Әрә, кафир, өлдүр мәни!

Өлдүрмәсән, аллаһ гойса,

Мән өлдүррәм кафир сәни!

Душман жөрдү ки, Газан хан өз әлини
писләйиб душманы тәрифләмәйәчәк. Ону өл-
дүрмәк истәдиләр. Душман ханы гоймады,
деди:

— Йох, ону өлдүрмәк олмаз. Онун оғлу
вар, гардашы вар, әли вар, улусу вар. Өл-
дүрсәк онлара чаваб верә билмәрик. Кәлиб
бизим юрдумузу-ювамызы дағыдарлар.

Енә дә кәтириб ону бир дама салдылар,
гапысыны бағладылар.

Озан дили чевик олур!

Орда айла, иллә, бурда мүхтәсәр диллә.
Бу ишин үстүндән узун илләр кечди. Газан
ханын өлү, я дири олмағыны һеч кәс билмәди.
О гәдәр кечди ки, Газан ханын балача оғлу
Уруз бөйүйүб ийид бир гәһрәман олду. Уруз
бир күн ата миниб ханлар ханы Баяндур ха-
нын янына кәләндә габағына ағсаггаллы бир
гоча сыхды. Сорушду ки:

— Оғлум, сән Газан ханын оғлу дейил-
сәнми?

Уруз деди:

— Йох, мәним атам Баяндур хандыр.

Киши деди:

— Йох оғлум, сән Газан ханын оғлусан.
Ханлар ханы Баяндур хан сәнин бабандыр.
Сәнин атан Газан хан Томатын галасында
әсирдир.

Белә дечәк Уруз атыны гайтарыб керн
дөндү. Дүз сүрүб анасынын янына кәлди.
Үзүнү она тутуб деди:

— Ана, мән Баяндур ханын оғлу дейилми-
шәм. Мән хан Газанын оғлу имишәм. Буну
нийә индийә кими мәнә демирдин. Әйәр ана
һаггы—танры һаггы олмасайды, бу саат гы-
лынчымы чәкәрдим, сәнин башыны кәсиб,
алча ганыны ер үзүнә төкәрдим.

Анасы ағлады, деди:

— Оғлум, горхурдум ки, кедәсэн, сәни дә өлдүрәләр.

Уруз адам көндәриб әмиси Гарақүнәни чағырды. Әһвалаты она данышды. Атасынын далынча кетмәк истәдийини деди. Уғуз ийидләри һамысы йығышдылар. Уруза афәрин дедиләр. Гошун һазырланды. Чәббәхана йүкләнди. Газан ханын гардашы Гарақүнә ордубашы* олду. Борулар чалынды. Көчдүләр, йола дүшдүләр.

Сән демә йол үстүндә яғынын часуслары вармыш. Гачыб өз ханларына хәбәр апардылар. Хан бәйләри чәм әләди. Бәйләр дедиләр:

— Биз онларын габағында дура билмәрик. Онун бирчә чарәси вар ки, Газан ханы чыхардаг, онларын габағына көндәрәк. Я Газан хан онлары гырар, я да ки, онлар Газан ханы өлдүрәләр. Һәр икиси бизим хейримизәдир.

Хан әмр әләди. Газан ханы чыхардыб кәтирдиләр.

Хан деди:

— Газан хан бизим үстүмүзә душман кәлир. Сән бу душманы говсан, сонра да анд ичсән ки, бир дә бизим үстүмүзә кәлмәйәчәксән. Биз сәни бурахарыг, кедәрсән.

Газан хан деди:

— Мән кечән дәфә анд ичдим. Кенә дә анд ичирәм ки, доғру йолу гоюб, әйри йолдан сизин үстүнүзә кәлмәрәм. О ки, галды

* Ордубашы, чәрибашы—сәркәрдә демәкдир.

үстүнүзә кәлән яғыны говламаға, гылынч верин, яраг верин, ат верин, мән мейдана кетмәйә һазырам.

Кафирләр севиңдиләр. Тез Газан ханы кейиндирдиләр. Ата миндириб габаға көндәрдиләр.

Бу тәрәфдән дә Уғуз ийидләри алай-алай кәлдиләр. Куппур-куппур нағаралар чалынды. Газан хан бахды ки, буду гошунун өнүндә бир ағ-боз атлы, ағ әләмли чаван ийид кәлди, чадырыны тикдирди, алай бағлайыр даянды.

Газан хан ниғаб салды, үзүнү кизләтди, сонра атыны мейдана сүрүб әр истәди.

Уғуз ийидләри онун Газан хан олдуғуну билмәдиләр. Боз атлы ийид Бейрәк, атыны сүрүб мейдана кәлди. Бейрәк дә һәмишә ниғабла кәзәрди. Одур ки, Газан хан онун ким олдуғуну билмәк үчүн сорушду, көрәк нечә сорушду, деди:

Галхыбан ериндән дуран ийид,

Кимсән?

Әйнинә дәмир кейим, кейән икид,

Кимсән?

Адын нәдир? ийид, де мәнә!

Бейрәк деди:—

— Әрә кафир, сән мәни танымырсанмы? Парасарын Байбурт һасарындан учан, адахлысыны ядларын әлиндән тутуб алан Бейрәк мәнәм. Кәл бәри, савашаг кафир!

Газан хан Бейрәйи таныды. Анчаг гәсдән өзүнү нишан вермәди. Деди:—

— Әрә ийид, бу гошунун өнүндә кәлән о ағ-боз атлы кимдир? Кимин һәйидир?

Бейрәк деди:

— Кафир душман, ким олачаг? Ханымыз Салур Газанын оғлу Уруздур.

Газан хан буну эшитчәк севинди. Үрәйиндә өз-өзүнә деди:

— Шүкүрләр олсун! Мәним оғлум бөйүйүб, бөйүк ийид олуб.

Бейрәк көрдү бу адам кимдисә дейәсән һеч дава эләмәк истәмир. Деди:

— Кафир душман, нә ону-буну сорушурсан? Ал кәлди!

Буну дейиб атыны Газан ханын үстүнә сүрдү. Күрзүнү галдырыб Газан ханы вурмаг истәди. Газан хан енә дә өзүнү танытмады. Әд атыб Бейрәйин биләйиндән тутду. Күрзүнү элиндән алды, онбасына бир чомағ вуруб деди:

— Кет, сизи бурая кәтирәнә де, өзү кәлсин.

Бейрәк атын бойнуну гучаглайыб кери гаһытды.

Уғузун ады бәлли ийидләриндән бириси дә Дүләквуран* иди. Дүләквуран иши белә көрүб ат салды, Газан ханын мейданына кәлди. Газан хан сорушду:

Сәһәр тездән ериндән дуран ийид,
Кимсән?

Бәдәй атыны ойнадыб мейдана варан ийид,

Кимсән?

Ийид-ийиддән адын кизләтмәз.

Адын нәдир ийид, де мәнә!

Дүләквуран деди:

— Әрә кафир, сән һәлә мәни танымаммысан? Элли едди галанын килидини алан гоча оғлу Дүләквуран мәнәм.

Буну дейиб сүнжүсүнү тушлады, Газанын үстүнә ат сүрдү. Газан тутуб онун да сүнжүсүнү элиндән алды, тәпәсинә бир чомағ вурду, деди:

— Кет, сизи бурая кәтирәнә де, өзү кәлсин.

Дүләквуран да кери дөндү. Газан хан енә эр истәди. Бу дәфә Алп Рүстәм, Газанын мейданына кәлди. Газан ону да данышдырды. Ким олдуғуну билди. Ат салыб, буна дәхи бир зәрбә вурду, деди:

— Кет, сизи бурая кәтирәнә де, өзү кәлсин.

Уруз иши белә көрүб гызды. Атынын йүһәнини чәкиб әмиси Гаракүнәнин элиндән алды, гылынчыны сивириб атасынын үстүнә кәлди. Газан хан өзүнә кәлинчә Уруз онун чийнинә бир гылынч вурду. Гызыл ганы шорудайыб гарнына төкүлдү. Уруз атын башыны дөндәрди ки, бир дә вурсун Газан хан деди, көрәк нә деди:

* Дүләк вуран—атычы, ох атан, толаз атан дәмәкдир.

Гара дағымын йүксәйи оғул!
Гаралаң көзләримин айдыны оғул!
Аллым Уруз, асланым Уруз!
Ағсаггаллы атана гыйма, оғул!

Уруз атасыны таныды. Гара көзләри яшла долду. Атдан ерә дүшүб атасынын элини өпдү. Газан дәхи ерә дүшүб оғлунун бойнуну гучаглады. Уғуз ийидләри мәсәләни баша дүшдүләр. Мейдана ат салыб Газан ханла оғлуну дөврәйә алдылар. Намысы атдан дүшүб Газанын элини өпдүләр. Йүйүрүбән кафирә ат салдылар. Гылынч вурдулар. Дүшмана диван тутдулар. О күн саваш олду, мейдан долу баш олду. Уруз өз атасыны душман элиндән алыб кери дөндү. Енә дә Уруз элинә кәлди. Анасына муштуллуңчу көндәрди. Намы табаға чыхды. Ханлар ханы Баяндур хан енә дә көйчәмәндә чадырлар гурдурду. Гоч гырдырды. Гымыс сағдырды. Едди күн едди кечә той олду, дүйүн олду, емәк-ичмәк олду.

Дәдә Горгуд кәлди, шадлыг чалды. Бу, уғузнамәни дүздү, гошду белә деди:

— Гой бу уғузнамә дүшмән элинә әсир дүшәндә өз элини писләмәйән, дүшманлара баш әймәйән Газан ханын, бир дә өз атасыны душман элиндән алан, әсирликдән гуртаран Урузун олсун! деди.

М. Ф. АХУНДОВ адына
Азәрбайҗан Республикасы
Үмуми Китабханасы
Инв. № 26890

APX

AR $\frac{1943}{280}$

280